

Utenos dailės mokykla – seniausias iki šiol išlikęs mūro pastatas Utenoje

Pastatas Utenos J. Basanavičiaus gatvėje, kur šiuo metu įsikūrusi Dailės mokykla, – seniausias iki šiol išlikęs mūro pastatas Utenoje, miesto architektūros paminklas, pirmos klasės arklių pašto stoties pastatų kompleksas.

Šiame pastate ilgą laiką buvo įsikūręs Utenos paštas. Kai 1992 m. senieji pašto rūmai buvo perduoti Dailės mokyklai, jos direktoriaus Jono Pleckevičiaus pastangomis buvo rekonstruotas vidus, vėliau atlikti lauko sienų, mokyklos kiemo restauravimo ir atstatymo darbai: pakeisti langai, atstatyti klasicizmo stiliaus vartai, įvažiavimo ir išvažiavimo takai, sutvarkytas mokyklos kiemo akmeninis grindinys. Rytiniame fligelyje, buvusių arklidžių patalpose, po rekonstrukcijos įrengta mokyklos renginių salė, dailės literatūros biblioteka, skaitykla. Vakarinio fligelio patalpose įkurta Utenos krašto dailininkų tapybos galerija. Restauruojant pastatą, išlaikytos vidaus patalpų istorinės erdvės, kurios pritaikytos šių dienų mokyklos edukaciniams reikmėms, mokinių kūrybai. Utenos dailės mokykla yra vienintelė tokios paskirties įstaiga Sankt Peterburgo – Varšuvos trakto stočių kelyje.

Apie senąją arklių pašto stotį ir traktą daug medžiagos yra surinkęs ir į dvi knygas sudėjęs Dailės mokyklos direktorius Jonas Pleckevičius, leidęs visu tuo pasinaudoti.

Senoji pašto stotis

Buvęs mažas Utenos miestelis augti pradėjo 1830 – 1836 m. nutiesus Sankt Peterburgo – Varšuvos trakto Kauno – Daugpilio atkarpą. Tuomet ir buvo pastatyta Utenos pašto stotis.

Tiesiant traktą, Utenos miesto centras su senąja aikšte liko nuošalėje. Nuo naujojo trakto ir pašto stoties buvo nutiestas įvažiavimas (dabar Kauno gatvė) į senąją Uteną. Prie šio trak-

Utenos pašto stotis apie 1936 m.

Senoji pašto stotis dabar - Utenos dailės mokykla.

to iki Pirmojo pasaulinio karo nieko nebuvo statoma.

Pašto stoties kompleksas statytas pagal pavyzdinį Rusijos vyriausybės susisiekimo ir visuomeninių pastatų valdybos bei samatų departamento architektų projektą. Vietą kompleksui parinko ir projektą stočiai pritaikė Lenkijos karalystės generalinis statybininkas, architektas, Varšuvos universiteto architektūros profesorius Vaclavas Ritčelis (Waclaw Ritshel). Jis buvo vyriausias pašto stočių statybų architektas Vilniaus gubernijoje.

Buvo nurodyta, kad visi pakelės statiniai turėtų tarnauti kraštui kaip grožio eta-

lonas, kad vietos gyventojai, matydami tokius pavyzdžius, galėtų jais sekti. Tačiau, projektuodami pašto stotis, architektai savo sumanymams pritaikė populiarių statinių – dviejų galų gryčios su „gonkomis“ - variantą.

1835 m. spalio 26 d. pašto stotis jau buvo pastatyta, vyko pašto susisiekimai, reikėjo tik užbaigti išorės apdailos darbus ir nudažyti. Oficialiai Utenos pašto stotį buvo leista naudoti tik 1836 m. pavasarį.

Pastato stoties pastatai yra grakščių klasicistinių meninių formų, darnių proporcijų, šlaitiniais skardiniais stogais, stačiakam-

pio plano. Pašto stoties kompleksą sudaro trys korpusai: du stovi galais į kelią, vidurinis namas, kuriam pritaikytas prieangio tipo portikas, stovi šonu tarp jų.

Komplekse buvo poilsio kambariai laukiantiems karietų ir pravažiuojantiems keleiviams. Fligeliuose buvo vežikų kambariai, kareivinės, arklidės. Tvarte laikyta iki 30 arklių. Ratinėje pūkavosi transporto priemonės: karios, diližanai, furgonai, greitieji tarantasai. Utenos pašto stoties statyba kainavo 47384 rublius. Stoties administraciniame pastate buvo įrengtas laikrodis, pagamintas Mintaujos (Jelgavos) laikrodininko Julijaus Velckės dirbtuvėje. Po pastatų buvo rūsys, kuris iki šiol išliko be didesnių pakeitimų. Storos akmeninės rūsių patalpų sienos, raudonų plytų lubų skliautai. Dvi didesnės patalpos tinkuotos, išbaltintos kalkėmis, su siaurais langeliais palubėje.

Kai susisiekimas traktu tapo pastovus, diližanais buvo pervežami laišakai, pašto siuntos, įvairūs valstybiniai raštai, vertybiniai popieriai, pinigai, brangenybės.

(Nukelta į 10 psl.)

Utenos dailės mokykla – seniausias iki šiol išlikęs mūro pastatas Utenoje

(Atkelta iš 9 psl.)

Tokiais diližanais, lydimi ginkluotų sargybinių, buvo vežami politiniai kaliniai, rekrutai, tremtiniai. Keičiant arklius, nakvojant ar šiaip ilgiau stovint, jie būdavo uždaromi pašto stoties rūsyje, slepiami nuo pašalinių. Rūsyje buvo įrengta saugykla su seifais, laikinas kalėjimas su prižiūrėtojų kambariu, laiptinė, grotuotji langeliai, metalinės durys. Šiuo metu rūsys restauruotas. Jame veikia Dailės mokyklos galerija „Rūsysis“, kur rengiamos parodos. Kuriamas Pašto ir Dailės mokyklos muziejus.

XIX a. viduryje, kai Utenoje gyveno apie 800 žmonių, buvo 236 gyvenamieji namai, paštas buvo didžiausia įstaiga mieste. 1857 m. duomenimis, per metus Utenos pašto stotis aptarnavo 2960 keleivių, o jiems pervežti panaudoti 15545 arkliai.

1836 m. trakto atidarymo proga caras Nikolajus I su sūnumi Aleksandru išmėgino naują kelią, buvo užsukęs į Utenos pašto stotį. XIX a. viduryje reikalauta, kad kiekvieną kartą pravažiuojant carui visose pašto stotyse laikytų po 24 gerus pašto arklius pamainai. Caras visada važiuodavo su gausia svita, kurią sudarė adjutantai, kamerdineriai, caro kanceliarijos raštininkai, asmeninis gydytojas, virėjas, kurjeriai ir t.t. Kiekvienai caro ar jo palydos karietai kinkydavo atitinkamai po keturis, šešis ar net 8 arklius.

Rusijos carai pro Uteną dar važiuojo 1846, 1849 ir 1860 metais. Šie jų važiavimai keldavo pašto stočių viršininkams daug rūpesčių. Laukiant caro, įvairūs revizoriai nuolat tikrindavo, ar gerai pasirengta vizitui. Reikėdavo skubiai perdažyti, patinkuoti pašto pastatus. Rūpesčių užtekdavo ne tik pašto stočių personalui, bet ir vietiniams policijos valdininkams, atsakingiems už caro kelionės saugumą. Miestelių „įspravnikai“ dažnai įsakydavo suimti ir uždaryti miestelių elgetas ir ten juos palaikyti, iki pravažiuos caras. Šios bėdos baigėsi atsiradus geležinkeliui Sankt Peterburgas – Varšuva.

Traktas Sankt Peterburgas – Varšuva ėjo pro pat pašto stotį.

1843 m. Utenos pašte arklius keitė garsus prancūzų rašytojas Honoré de Balzakas, važiuodamas aplankyti Sankt Peterburge gyvenusios lenkų aristokratės Evelinos Rževskos–Hanskos, kurią 1850 m. kovo 14 d. vedė. Situokę provincijos užkampyje, Berdičevo (Ukraina) Sv. Varvaros bažnytelėje, H. de Balzakas savo dienoraštyje rašė: „Aš vedžiau vienintelę moterį, kurią mylėjau, kurią dar labiau myliu nei kada nors ir mylėsiu iki pat mirties. Manau, kad ši sąjunga – tai dovana, pasiųsta man Dievo, už visus likimo smūgius, už vargo metus, už išbandymus ir pasiekimus. Aš neturėjau laimingos jaunystės nei žydinčio pavasario, tačiau dabar turėsiu skaisčiai saulėtą ir šiltą rudens“. Iki šilto rudens H. de Balzakas neišgyveno: 1850 m. rugpjūčio 18 d. rašytojas mirė. Taip pasibaigė 18 metų trukęs „pašto romanas“.

1838 – 1854 m. veikė viena pirmųjų carinėje Rusijoje ir pati ilgiausia pasaulyje optinio telegrafo linija tarp Sankt Peterburgo ir Varšuvos, ėjusi per Lietuvos pašto stotis, taigi ir per Uteną. 1854 m. pradėta tiesti dvieilio telegrafo linija Sankt Peterburgas – Varšuva per Zarasus, Uteną – tuo metu buvo didelis technikos stebuklas. 1859 m. lapkričio 22 d. ši telegrafo linija iškilmingai atidaryta ir perduota pirmoji telegrama. 1860 m. telegrafo ryšiai išsiplėtė, pastatyta nauja įranga. Telegramos buvo persiunčiamos Morzės aparatu. Jis per valandą galėjo perduoti 250 žodžių. Ši telegrafo linija ėjo ir per Utenos paštą, kuriame 1918 m. įkurta pirmoji telefonų stotis.

1858 m. rudenį iš Utenos pašto stoties diližanu į Sankt Peterburgo dvasinę akademiją išvyko poetas, kunigas Antanas Baranauskas. Jis keturias dienas viešėjo Utenoje pas kleboną Otoną Praniauską. Čia jis aplankė ir paskutinį kartą susitiko poetę Karoliną Praniauskaitę, su kuria ji, pasak Antano Vienuolio, siejo „tragiškas sielų simpatijos jausmas“. Pirmoji Lietuvoje poetė ir vertėja moteris Karolina Praniauskaitė netrukus mirė. Utenos kapinėse palaidota.

Pašto kelių svarba sumažėjo 1862 metais nutiesus platų geležinkelį Sankt Peterburgas – Varšuva per Rėzeknę, Vilnių, Švenčionėlius ir 1895 – 1899 m. nutiesus „siauruką“ Lentupis–Panevėžys per Uteną. Tuomet kažkada judrios pašto stotys tapo ramiomis vietinėms reikšmės pašto telegrafo ir telefono įstaigomis, tarnybiniais butais, gyvenamaisiais namais.

Utenos pašto stoties pastatas paštui tarnavo iki 1992 metų.

Daug žmonių, istorinių įvykių matė Utenos paštas. Mena jis XIX – XX a. istorijos raidą, valstiečių sukilimus, abu pasaulinius karus, Lietuvos nepriklausomybės sukūrimą, sovietmetį ir dabarties permainas.

Architektūros paminklas, sulaukęs daugiau nei 180 metų, XXI a. sutiko restauruotas, naujai atgimęs, gerai sutvarkytas. Senasis pakelės ansamblis sėkmingai pritaikytas šių dienų mokslo, meno ir kultūros reikmėms.

Genovaitė ŠNUROVA
Nuotraukos iš Jono Pleckevičiaus asmeninio archyvo.